

УДК:
323.1:2(497.11)

Прегледни
рад

ПОЛИТИЧКА РЕВИЈА
POLITICAL REVIEW
Година (XXIV) XI, vol=34
Бр. 4 / 2012.
стр. 221-239.

*Владан Станковић**
Институт за политичке студије у Београду

ВЕРСКИ ИДЕНТИТЕТ – УГАО ГЕОПОЛИТИЧКЕ ЕСХАТОЛОГИЈЕ**

Сажетак

Какве везе има геополитичка есхатологија са изградњом верског идентитета, нарочито ако се има у виду једна мала земља, каква је Србија, и један бројчано мали народ као што је српски? То је логично, али и проблемско питање овог научног рада на које ваља дати одговор. Из проблемског питања се назире и предмет истраживања у раду, а он се тиче контекстуализирања верског идентитета на основу спознаја из религијске геополитике. Овако дефинисан предмет истраживања узима у обзир верски идентитет који престаје да буде само дефанзивни чинилац и одбрамбени стуб надирућим (страним) идентитетима, већ постаје моћан офанзивни чинилац и мост сарадње и размене са другима – довољно снажан да се одржи и опстане. (Само)одрживост утиче да се верски идентитет мора сагледавати кроз спољнополитички контекст, а њега нема без сазнања из религијске и есхатолошке геополитике, које су најстабилнији параметри савремених, међународних и геополитичких односа. (Евро)интегративни процеси Србије утичу на актуалност теме, а значај рада се огледа у давању доприноса за прављење спољнополитичких приоритета земље. Приоритети би морали да имају јасну утемељеност у верском идентитету, али и обратно: да утичу на промене верског идентитета, како би читав систем био адаптивнији, а добити (спољне) политике успешније.

* Истраживач сарадник, Институт за политичке студије, Београд.

** Овај рад је настао у оквиру пројекта бр. 179009, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

Уз обиље примењених социолошких, политиколошких и логичких метода (посматрање, анализа садржаја, конкретизација, генерализација, упоредни метод, метод унакрсних култура и сл), овај рад ће покушати да пружи одговор на задато питање које гласи: каква је улога контекстуализирања есхатолошке геополитике на изградњу домаћег верског идентитета?

Кључне речи: геополитика, религија, идентитет, есхатологија, Србија

Рад који је пред нама позабавиће се питањем изградње верског идентитета из угла есхатолошке геополитике. Ова, и у светски размерама млада и још недовољно стасала, научна дисциплина ослања се на верску или сакралну геополитику, о којој код нас тек пропратно има спознаје, понајвише кроз преводе радова руског геополитичара Александра Дугина. У страним изворима препознатљиве су научне студије на ову тему: Јована Риза (*John A. Rees*),¹⁾ Михајла Бонина, Абаса Аманта и Михајла Гаспера (*Michael Bonine, Abbas Amanat, Michael Gasper*),²⁾ Николе Диме (*Nicholas Dima*),³⁾ Муктедар Кана (*Muqtedar Khan*),⁴⁾ Андрије Новака (*Andrzej Nowak*)⁵⁾...

Да бисмо темељније проанализирали верски идентитет из угла есхатолошке геополитике, и поставили га у контекст српске спољне политике, ваљало би најпре разчланити појмовне садржаје операционализацијом сазнајног апарата, потом заћи у воде есхатолошког апокалиптичког милеаризма, да би се из ових концепција проанализирала есхатолошка и верска геополитика, и коначно у закључним разматрањима позиционирало место српске политике кроз оптику сакралне геополитике. На тај начин добили бисмо слику стања и основне поставке у којима би требало да се креће српска спољна политика у светској координатној равни међународних односа. Као повратна спрега овако конципираних препорука међународног позиционирања српске спољне политике могли би се учврстити и/или модификовати постојећи елементи верског

- 1) John A. Rees: *Religion in International Politics and Development* – The World Bank and Faith Institutions, Edward Elgar Publishing, 2011.
- 2) Michael Bonine, Abbas Amanat, Michael Gasper: *Is There a Middle East? – The Evolution of a Geopolitical Concept*, Stanford University Press, 2011.
- 3) Nicholas Dima: *Culture, Religion, and Geopolitics*, Xlibris Corporation, 2010.
- 4) M. A. Muqtedar Khan: *Debating moderate Islam – the geopolitics of Islam and the West*, University of Utah Press, 2007.
- 5) Andrzej Nowak: *History and Geopolitics – A Contest for Eastern Europe*, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, Warszawa, 2008.

идентитета, како би читав систем могао са много мање потреса да апсорбује ударе међународних геополитичких фактора.

ПОЈМОВНА АПАРАТУРА

Овде ће бити речи о неколико основних појмова које је неопходно дефинисати како би се обрадио предмет истраживања. То су појмови: *верски идентитет*, *есхатологија*, и *геополитика*. Након дефинисања последња два појма доћи ћемо до спознаје термина *есхатолошка геополитика*.

1. *Верски идентитет* је само једна од врста идентитета, а идентитет се доживљава као «својство једнако само себи».⁶⁾ Идентитет би био и начин истицања појединаца и колективитета спрам других појединаца и колективитета.⁷⁾ За идентитет, а тиме и за верски идентитет могло би се рећи да означава “процес изградње симболичких модела који дају смисао свијету, нуде тумачење искуства и омогућавају људима да схвате стварност живота у свом садашњем, али и прошлом и будућем, облику.”⁸⁾ Када је реч о утицају и значају верског идентитета ваља истаћи да је “конфесионална припадност понекад моћнији фактор обједињавања у исту заједницу него сама национална припадност”.⁹⁾ Отуда је важност ове теме немерљива.

2. *Есхатологија је наука о последњим данима*. Око тога да готово нема двојбе ни код једног од аутора који се бави појмовним одређењем ове именице. За професора Богословског факултета Српске православне цркве, Димитрија Калезића: «Есхатологија је теолошка наука о последњим данима (стварностима, збивањима), али не само у временском (мада то пре свега) него и у егзистенцијалистичком смислу, тј. учење о васпостављању вечног живота или Царства Божјег, које ће се збити на свршетку историје, Другим доласком Господа Исуса Христа.»¹⁰⁾ Према Фергусону есхатологија

6) М. Суботић: “Српски национални идентитет – историјски и савремени изазови”, *Политичка ревија*, 3/2011: 1-34, Институт за политичке студије, Београд, 2011, стр.2

7) J. Fearon, “What is Identity – as We now use the Word?”, *Mimeo*, Stanford University, San Francisco, 1999, p.4.

8) Z. Mach: “Religija i identitet u Srednjoj i Istočnoj Europi”, *Politička misao*, 4/1997, Fakultet političkih znanosti, Zagreb, 1997, str.131.

9) Н. Радушки: “Демографске компоненте националног идентитета”, *Српска политичка мисао*, 1/2011: 321-336, Институт за политичке студије, Београд, 2010, стр.327.

10) ур. Д. Калезић, *Енциклопедија православља*, Књига 1: А-3, Савремена администрација, Београд, 2002, стр.660.

је «нада у коначно решавање Божјих замисли».¹¹⁾ Виљем Риз ово сазнање продубљује, па је према њему есхатолошка спознаја: «Како јеврејско и рано хришћанско учење о последњим или коначним стварима, као што су смрт, васкрсење, бесмртност, крај доба, судњи дан, будуће стање и поновни долазак Христа.»¹²⁾ Ово тумачење је знатно прецизније, јер уводи и јудаизам у систем есхатолошких симбола, али је још увек недовољно, јер запоставља ислам и његову есхатолошку визију света. Проширено тумачење есхатона као миленаризма апокалиптичких садржаја уочавамо и код Париндера. За њега су хришћанске и јудаистичке идеје своје извориште о есхатону проналазиле у неисрпној интерпретацији зорастризма.¹³⁾

3. Са друге стране *геополитика* је наука која везује земљиште и политику, или много прецизније *разматра надметања и борбе за политички простор*. Геополитика је настала из каузалних покушаја да се укаже на везу простора схваћеног као земљишта и политичких акција.¹⁴⁾ Убрзо је ова концепција напуштена као недовољно атрактивна, па се већина геополитичара из подручја политичке географије, преселила на терен реалне геополитике, која је за предмет истраживања узела политички простор као истраживану категорију.¹⁵⁾ Због тога су и данас неуспели покушаји већине геополитичара да под геополитиком подразумевају утицај земљишта на политичке претензије.¹⁶⁾ Тако је за Рија геополитика: “однос

11) E. Ferguson, *Encyclopedia of Early Christianity*, Garland Publishing Inc, 1990, p.309-310: “Eschatology, in Christian terms, is theological reflection on the hope of believers: hope in God’s final resolution of the ambiguities of history and in the final salvation of the both individual and community from death and sin, rooted in the conviction that this final resolution and salvation have already begun in the resurrection of the crucified Jesus.”

12) V. Riz: *Filozofija i religija – istočna i zapadna misao*, Dereta, Beograd, 2004, str.211.

13) G. Parrinder, *Dictionary of Non-Christian Religions*, Hulton Educational Publications, 1981, p.93.

14) “(...) земљиште одређује политички развој друштва, s obzirom da postoji organska povezanost zemljišta sa narodom, odnosno državom. (...) Švedanin Rudolf Kjelen (Kjellèn): “deo nauke o državi sa posebnom sadržinom, koja se sastoji u posmatranju zemljišta s gledišta njegove prožetosti političkom organizacijom.” (Grupa autora: *Sociološki leksikon*, Savremena administracija, Beograd, 1982, str.197). Исто тако и у: M. Bosanac, O. Mandić, S. Petković, *Rječnik sociologije i socijalne psihologije*, Informator, Zagreb, 1977, str.194: “Ovaj je zavisian od geografskog prostora, na kojemu živi i čija veličina i sastav određuju politiku države.”

15) Grupa autora: *Sociološki leksikon*, Savremena administracija, Beograd, 1982, str.197: “... tzv. teorija životnog prostora (*Lebensraum*).”

16) Мала енциклопедија дефинише геополитику као науку о «утицају природе једне земље (географског положаја, климе, тла, воде и др) и њене економско-друштвене, политичке и културне надградње на историјски развој једне нације, и на њен међународни положај...» (*Мала енциклопедија*, Просвета, Београд, 1978, стр.407)

између података о природном: географије, политике држава, међународних односа, напетости и сукоба.»¹⁷⁾

4. Уколико бисмо сада геополитику дефинисали као надметање или борбу за животни простор, а есхатологију као науку о последњим данима, онда бисмо есхатолошку геополитику могли дефинисати као борбу за животни простор на основу есхатолошких визија света. Из геополитичких координата које се темеље на есхатолошким концепцијама света могуће је онда нијансирати и верски идентитет тако да он постаје гипкији и пријемчивији по националне интересе једне земље и његовог друштва.

ЕСХАТОЛОГИЈА АПОКАЛИПТИЧНОГ МИЛЕАРИЗМА

Есхатолошка димензија краја света оличена у ишчекивању хиљадугодишњег периода мира и Другог доласка Месије, очитована је у све три монотеистичке религије, и свих шест верских конфесија кроз апокалиптичне визије. Ове визије се међусобно, понекад чак и веома, разликују. Оно што им је, међутим, заједничка особина јесте заокружена концептуалност у хомоген систем веровања, идеја, вредности и норми. Све три религије и свих шест конфесија наговештавају крај Старог доба, Страшни суд, и после тога миленијумски период мира и хармоније. Оно што их у великом разликује, и, на крају крајева, оно што доводи до непомирљивих раскола и разлаза, не само на пољу верске догматике, већ, показале се то, и на плану геополитике која одређује међународне односе у светским размерама, јесте њихово различито тумачење појединих библијских спознаја. Овде ће дакле бити речи о јудаистичкој, хришћанској и исламској есхатологији ишчекивања Судњег дана, и свега онога што би том крунском есхатолошком моменту у оквиру све три религије требало да предходи. Истовремено и паралелно, есхатолошки апокалиптички милеаризам биће разматран кроз шест конфесија: три хришћанске (православну, католичку и протестантску), две исламске (сунитску и шиитску) и једну – јудаистичку. Па кренимо редом...

17) А. Rey, *Dictionnaire culturel en langue française*, Tome II, Dictionnaires le Robert-Sejer, Paris, 2005, p. 1330: "Geopolitique. Étude de rapports entre les données naturelles de la géographie, la politique des États, le relations internationales, les tensions et les conflits."

Јудаистичка есхатологија на много места у светим списима наговештава Крај света, и крај Старог Доба. Она говори о Апокалипси или Крају света, својеврсном прекиду у времену – изразу Божјег промисла – након кога се успоставља Божје царство на земљи. Рај ће наступити са вечном државом Израел, и са Храмом и Заветним ковчегом као њеним средиштем.¹⁸⁾ Ово рајско стање предпоставља долазак Месије који обзнањује хиљадугодишњи период трајног мира и благостања. Они који не признају есхатолошког цара биће уништени, а остали ће се обратити у јудаизам. Месија ће бити велики владар, небожанске природе, који ће донети коначни мир свима. Наступиће нови светски поредак (*Olam ha-baa*) – будући свет. Оснивач савремене државе Израел, Давид Бен Гурион, истакао је да ће *Савет дванаесторице мудраца*, у постисторији, управљати светом из Јерусалима. Биће то нови, *јудеоцентрични свет*, који већ сада полако настаје...¹⁹⁾ Тако је јудаизам увек остао одан поимању искупљења као догађаја које ће се извршити на историјској сцени, унутар саме заједнице – збиће се у видљивом свету, а огледа се у окупљању прогнаних и поновној изградњи Јерусалима што су два најважнија знака која наговештавају долазак световног цара Давидовог – Месије. Трећи, последњи и вечни Храм у Јерусалиму спустиће се с неба на место првог и другог Храма, сасвим довршен и савршен.²⁰⁾ Успостављање Храма на брду Сион на месту које су, по предању Јевреја, мухамеданци узурпирани, биће завршна етапа јудејске есхатологије.

Па ипак, пре тога, следи одсутна битка између Праведника Израилћана, и неправедних блудника окупљених у хетерогену коалицију коју ће предводити најјачи међу њима Велики кнез из народа Рош. Одсутну битку на пољу удолине Мегидо (библијски: Армагедон), призивају истовремено и јудејци и *протестантски хришћани*. Тек је последњи чин есхатолошке замисли између јудејаца и реформисаних протестаната супростављен. Наиме, према

18) R. H. Charles: *Eschatology – The Doctrine of a Future Life in Israel, Judaism and Christianity*, Schocken Books, New York, 1963, p.170: “Tobit... like in the Old Testament... Thus Jerusalem and the temple will be rebuilt with the gold and precious stones, the scattered tribes restored, and the hetahen, forsaking their idols, will worship the God of Israel (XIII, 10-18, XIV, 4-6)”

19) О овој јудаистичкој стихији у: Ј. Кацис: *Русская эсхатология и русская литература*, ОГИ, Москва, 2000, стр.109: «Израил хочет создать себе спасение своими собственными руками. Поэтому израильская стихия и лежит в основе новоевропейской культуры.»

20) В. Димитријевић: “Политика и мистика – блискоисточни сукоб и есхатологија монотеистичких религија”, <http://borbazaveru.info/content/view/4924/1/>

протестантским ционистима по окончању овога света (доба), сви ће се Јевреји преобратити у хришћане. Код јудејаца је обрнуто: сви ће се јудаизвати или ће нестати. Све остало у есхатологијама Јевреја и протестанта је више-мање слично. Тако произилази да су протестанти у сталном изчекивању краја света и другог Исусовог доласка. И не само то, они изчекују што брже заокруживање државе Израел, и владавину Јерусалима као светског центра моћи, те се због тога и назначавају синтагмом *хришћански фундаменталисти*, или још прецизније – *протестантски ционисти*.²¹⁾ Борба за Израел је и њихова борба, не само јеврејска, јер нема краја света без васпостављања Соломоновог храма, и владавине Синедриона, после кога ће доћи до коначног преображаја Јевреја.²²⁾

Већ есхатологија (римо)католичких хришћана је нешто по-све другачија, мада темељно подударна у основним поставкама са предходне две. У основи католичка есхатологија је истоветна са православном, дели исто првомиленијумско наслеђе, али са извесним модификацијама другомиленијумских тековина, које је приближавају, условно и само донекле, старозаветнима. За разлику од старозаветних (али и православних, прим. В. С), католици не одбацују Старо доба овога света, они се боре и за њега да га, такво какво је, обезгреховљено, оплемене, да му дају смисао,²³⁾ да у њему омогуће простор за бар одблесак вечности.²⁴⁾ Католичка бор-

21) М. Вранић-Митрић: *Хришћански ционизам – политика Апокалипсе*, ФПН, Београд, 2012, стр.3-4: «... неки од њих верују да постоји неопходан предуслов за тај догађај, а то је повратак Јевреја у *Ерец Израел*, односно *Палестину*. Ово схватање имплицира да је могуће убрзати поновни долазак Господа на земљу, уколико се оснажује, подржава и убрзава пресељење и о(п)станак Јевреја у Израелу. Теолошким схватањем о неопходности пресељења Јевреја у Израел, како би се испунили услови за финалну битку између добра и зла (*Апокалипса* или *Армагедон*) створен је чврст темељ за политичку подршку првобитно самом повратку Јевреја у Израел, а затим и стварању државе Израел. Ово уверење је тек у XX веку добило и своје садашње име *хришћански ционизам* и идеолошко-политичка је творевина америчких *протестаната*, тачније *хришћанских евангелиста*, а међу њима посебно ватрених *хришћанских фундаменталиста*.»

22) S. S. Montefiore, *Jerusalem*, Evro-Giunti, Београд, 2012, стр.626: “Ankete dosledno pokazuju da preko 40% Amerikanaca očekuje drugi dolazak u Jerusalemu u nekom trenutku u budućnosti. Koliko god da to deluje preterano, američki hrišćanski cionisti svalili su svoj teret na pleća jevrejskog Jerusalem, a Izrael je bio zahvalan za to, iako je uloga Jevreja u njihovom scenariju Sudnjeg dana bila tragična.”

23) Z. Fahed: “How The Catholic Church views the political community”, Политикологија религије, 01/09: 99-110, Центар за проучавање религије и верску толеранцију, Београд, 2009, стр. 101

24) “Tokom svoje istorije, a naročito u poslednjih sto godina, Crkva nikada nije prestajala – po rečima pape Lava XIII – da s pravom izražava svoj stav o pitanjima društvenog života.” (Из писма Државног секретара Папске столице кардинала Анђела Содана кардиналу Рафалу Мартину председнику Папског већа за правду и мир, No.559.332, Città del Vaticano, Roma, 2004)

ба за ововременост превалила је дуг пут од бенедиктинског *ora et labora* (ради и моли!), преко клинијевског рада на *сјају склада*, цистерцитског (бернардинског) *преуређења спољашњег света*, доминиканског *спуштања Духа светог на земљу*, фрањевачког *опонашања Христа*, језуитске борбе за *што већу славу вере*, до *присутности Бога у свету* кроз *Opus Dei*.²⁵⁾ Католичка есхатологија тако је еволуирала од универзализма и хармонизма, преко активизма, до солидаризма и фундаментализма.²⁶⁾ На крају тог пута стоји изчекивање Есхатона, предармагедонског стања солидарности и светске љубави, који је ништа друго до идеал хришћанског преуређења света насликан бојама друштвеног и социјалног учења (Римо)католичке цркве.²⁷⁾ За разлику од јудаистичке и протестантске есхатологије које су осликане тамним колоритима непрестане борбе, ратова и несрећа, порођајних мука до поновног успостављања Израела као средишта света, католичка есхатологија је знатно оптимистичнија.

Са оваквим погледом, пуним загледаности у овај свет (истина само делимичне), слажу се и неки либерали, секуларисти, агонстици и либерални еманципаторски настројени протестанти (пре свега лутерани). Они верују у хуманизацију човека, еманципацију личности, социјализацију човечанства, и успостављање трајног мира са једном светском владом оличеном у Организацији уједињених народа (ОУН).²⁸⁾

Конечно ту је и ортодоксна или *православна верзија хришћанства* која се придржава сопствене есхатолошке слике света. Православна есхатологија држи се ортодоксног приступа који је хришћанство задржао у антрополошкој и психолошкој сфери солипсизма. Основни елементи православне есхатологије су следеће. (1) Многи ће обмањивати у име Христово; (2) Водиће се страшни

25) В. Станковић: *Утицај хришћанских конфесија на политику друштвеног развоја*, ФПН, Београд, 2011, стр.383-384.

26) В. Станковић: "Основи фундаментализма", *Политичка ревија*, 4/2010:109-126, Институт за политичке студије, Београд, 2010, стр.116.

27) Идентитет и позивање Цркве у свету, у складу са Божјим промислом оствареним кроз Исуса Христа, имају "spasonosni i eshatološki cilj koji samo u budućem veku može biti u potpunosti dosegnut. « (Drugi vatikanski sabor, Past. Konst. *Gaudium et spes*, 40:AAS 58(1966), p.1058)

„Na polju konkretnih istorijskih zbivanja, dolazak Carstva Božjeg ne može se, stoga, shvatiti kao konačno i savršeno društveno, ekonomsko i političko uređenje, već pre kao razvoj društvenosti...“ (Papsko veće za pravdu i mir: *Osnove socijalnog učenja Katoličke crkve*, Konrad Adenauer-Beogradska nadbiskupija, Београд, 2006, стр.27)

28) Ваља истаћи да је овом учењу онајближа масонска есхатологија.

ратови; (3) Завладаће велике невоље: глади, помори, земљотреси, разна небеска знамења; (4) Православне ће прогањати и убијати, и многи ће их мрзети; (5) Људи ће се међусобно мрзети и убијати; (6) Завладаће безакоње и безљубавље;²⁹⁾ (7) После ратова и несрећа свет ће објединити сатанин лажни месија;³⁰⁾ (8) Месија ће спроводити терор, чиниће магијска чуда и овладаваће људима печатом звери (жигом); (9) Пред крај света јавиће се велики небески знаци: помрачење Сунца и Месеца, хука мора и океана (цунами?), пад великог броја звезда и комета; (10) Све ће навестити победоносни галоп Господа Бога Исуса Христа који ће се појавити у облику Крста на небу.³¹⁾ Бог ће сићи да суди живима и мртвима и надвиће се над Маслиновом гором и Кидронском долином. Према православној есхатологији, победи Христа у његовом Другом доласку међу људе предходе страшни ратови, и још страшнија страховлада новог универзалног поретка, и тек ће након тога преживели ортодоксни хришћани моћи да изчекују победу Праведног и миленијумски рај.

На самом крају набрајања есхатолошких концепција света ваља истаћи *исламску есхатологију*. Мада је највећи број есхатолошких учења у исламу јединствен, у неким приступима виђењу Краја света сунитска и шиитска есхатологија се разликују. Оно што је есхатолошки заједничко и за једну и за другу исламску конфесију јесте вера свих муслимана да ће након времена масовног стицаја греха, Добро малаксати што ће за последицу имати знаке упозорења: глад, суше, изливања мора и океана, земљотресе и друга разарања која ће долазити од Алаха, а преко природе, као знаци упозорења. Свет ће утонути у мрак тоталитаризма, а на врху пирамиде уздићиће се лажни последњи пророк и месија, сотонин испљувак – *Даџал*. Он ће се «појавити после великих ратова и глади које ће људе навести да му се поклоне.»³²⁾ За муслимане он је

29) М. Томасовић, *АнтиХрист долази*, АртПринт, Нови Сад, 2007, стр.66: «Један од највећих и најзначајнијих знакова јесте умножавање безакоња уз појаву недостатка љубави чије ће место да заузме мржња.» Слично и у: Ј. А. Тихомиров, *Христианство и политика*, ОблИздат, Москва, 1999, стр.334: «...христианское эсхатологическое учение: Они видят в ней развитие тайны беззакония...»

30) “Скоро се сви истраживачи слажу у томе да ће свеопште признање Антихриста за светског монарха бити истовремено везано са свеопштим признањем Антихриста за јединог духовног поглавара свих религија.» (М. Томасовић, *АнтиХрист долази*, АртПринт, Нови Сад, 2007, стр.21)

31) В. Димитријевић: “Биће скоро пропаст света – Три монотеистичке религије у Армагедону”, Недељне новине *Печат*, бр.230, август 2012, стр.69.

32) *Ibidem*, стр.68.

антихрист, кога ће удруженим снагама победити *Иса*, син Мерјемин (Исус Христос), и *Махди*. Биће то одсутна армагедонска битка Добра и Зла.

Према *сунитској* есхатологији, Махди ће се појавити пре Дачала и пре спуштања Исе, сина Мерјеминог. Алах ће пре Судњег дана послати Махдија како би поправио стање међу људима. Махди ће своје деловање усмерити на успостављање правде и хармоније на Земљи, након периода у којем су на Земљи доминирали перед и неправда. Зваће се Мухамед, као и Алахов Посланик.

У *шиитском* исламу Махди је дуго очекивани дванаести, *скривени* имам, који долази пре Страшног суда да би спасао муслимане и обезбедио светску победу мухамеданаца.³³⁾ Он треба да припреми свет за ислам, који је ништа друго до идеал праведности на земљи.³⁴⁾ Код *шија*, Махди је познат. Он је изванредан: зна се и његов отац и деда. Код сунита, још увек се не зна ко је он – родиће се пред Судњи дан. Зато су у сунитском исламу многи кроз историју тврдили да су Махди, и узимали правду у своје руке. То је сунитском исламу периодично давало јачу дозу борбеног духа, па се у већој мери и разпростро...³⁵⁾

ЕСХАТОЛОШКА ГЕОПОЛИТИКА

Конкретизација есхатолошких концепција света поостварује се у борби Јевреја и муслимана за Брдо храма, централно место Јерусалима, и главну упоришну, али и гравитациону, тачку на коју се ослањају све важније политичке силе у свету када је реч о сакралној геополитици. Без ових сазнања нема ни разумевања међународне политике.³⁶⁾ Тако је тојнбијевски и хантингтоновски схваћен

33) Према шиитском исламу и у: “islamskoj soteriologiji on je Spasitelj, posebno za šiite. (...) on treba da se pojavi i povrati izgubljenu pravdu na zemlji, i na taj način pripremi drugi dolazak Hrista. Po islamskim verovanjima, ljudi se sve više udaljavaju od vere i jednoga dana Allah će od njih dići ruke. Taj dan je Sudnji dan, i posle strašnog suda (*kijam/et/a*), naći će se čovek koji će iznova uspostaviti islamsku veru.” (R. Božović, V. Simić: *Rečnik islama*, Društvo srpsko-iranskog prijateljstva, Beograd, 2010, str.146)

34) А. Јанулатос: *Ислам*, Хришћански културни центар, Београд, 2005, стр.17: «...реч *islam*... је договор, *уговор*, *часну реч* при закључивању неког посла.»

35) А. Sultana: “Digging Islamic Roots of Jihad to Unveil the Truth”, *Политикологија религије*, 1/08: 31-41, Центар за проучавање религије и верску толеранцију, Београд, 2008, стр.32.

36) V. Avijucki: *Kontinentalne geopolitike*, Clio, Beograd, 2009, str.27: «Nakon 1991, *sudar civilizacija* je ostao najpoznatija metoda za tumačenje međunarodne politike,»

сукоб цивилизација постао еталона проучавања не само политикологије религије, већ и међународних односа.³⁷⁾

Два пута грађен и два пута разаран (од стране Вавилонаца у VI веку пре н.е и од стране Римљана у I веку н.е) јеврејски Свети храм са Заветним ковчегом дуго времена је био презрен и запуштен од стране пагана и новозаветних, да би га крајем VII века нове ере обновио калиф Абделмалик, муслимански верски и световни вођа са једним јединим циљем: да би обезбедио монотеистички легитимитет и континуитет исламу.³⁸⁾ Наиме, на месту где су мухамеданци подигли Куполу на стени, по дубоком веровању (не само) Јевреја створен је праотац Адам, а Аврам је готово жртвовао Исака...³⁹⁾ Отуда Јевреји место на коме је направљена чудовишна Купола на Стени (која својим кубетом подсећа на византијску Аја Софију) држе за Светињу над светињама, неодустајући да на истом том месту саграде Трећи храм, најављујући тако Крај света, и испуњавајући есхатолошко пророчанство.⁴⁰⁾ У новом солмонском храму биће рукоположен нови краљ Давид, цар овога света, а Јерусалим би тиме постао центар тог новог света. Насупрот њима, муслимани такође верују у долазак цара Давида, али цара мрака и Новог световног поретка. Покушај рушења Куполе на стени, места са кога се Мухамед виноу са коња на небо, значио би почетак светског рата апокалиптичних размера. Код муслимана, нарочито шиита, постоји извесна нејасна представа о новом цару Давиду чак као отелотворењу Антихриста, и називају га Даџал. Њега ће победити Иса син Мерјемин и муслимански искупитељ Махди. И у пророштву православних, па и католика, нови цар Давид и Тре-

37) "Hantintgonovo videnje,... u definiciji civilizacije religiozni kriterijum je od ključnog značaja. (...) zapazio je da se veliki broj sukoba odvijao između naroda koji pripadaju različitim civilizacijama. Tačnije rečeno, ti su sukobi nastajali u zonama u kojima postoji civilizacijski jaz.» (*Ibidem*, str.24)

38) S. S. Montefjore, *Jerusalim*, Evro-Giunti, Beograd, 2012, str.241: "Omar je sledio Muhamedovu želju da nadmaši hrišćanstvo prisvajanjem tog mesta drevne svetosti, ne bi li muslimane načinio zakonitim naslednicima jevrejske svetosti i pretekao hrišćane."

39) О непрестанима настојањима муслимана да преузму легитимитет и успоставе континуитет монотеизма из јудаизма лепо пише Монтефјоре. За муслимане је Купола на стени новосаздани јеврејски Храм. (Видети у: S. S. Montefjore, *Jerusalim*, Evro-Giunti, Beograd, 2012, str.248: "Stena je bila mesto Adamovog raja, Avramovog oltara, mesto gde su David i Solomon planirali da izgrade svoj Hram koji je kasnije, tokom Noćnog putovanja, posetio Muhamed. Abdelmalik je ponovo izgradio jevrejski Hram za istinsko božje otkrovenje, islam.")

40) V. Avijucki: *Kontinentalne geopolitike*, Clio, Beograd, 2009, str.280: "U Starom gradu u Jerusalimu nalazi se jedno od tri sveta mesta islama – kompleks džamija sa Al Aksom i Kuppolom nad stenom. Jevreji smatraju da se taj kompleks nalazi tačno na mestu hrama koji su uništili Rimljani i to mesto zovu Brdo hrama..."

ћи храм су апокалиптични наговештаји појаве Антихриста. Други део хришћанства, који се временом под налетима калвинизма и анабаптизма јудаизовао, видеће у ционизму начин бржег доласка Краја света, па ће га подстицати. Историјску мисију у пропагирању ционизма након Реформације имаће пуритански покрет.⁴¹⁾ Део аутора сматра да је уплив илумината у Католичку цркву изварио хришћанску традицију католика, нарочито са папом Павлом VI и “друговатиканцима”, и да је тек доласком папе Бенедикта XVI ово скретање Курије ка светском ционизму (унеколико) заустављено. И у разним агностичким есхатологијама либерала, секулариста и масона уочљива је вера у подизање Новог Соломоновог храма и синкретизам вера који би водио једној политичкој влади и једном центру духовне моћи...

На основу свега наведеног сакрална геополитика у свом разматрању неизоставно полази од есхатолошке геополитике, а она у пророченој армагедонској борби познаје само две стране: Израилђане и оне друге. Познаваоци сакралне геополитике изостављају парадигматичне структуре дугог трајања осталих геополитичких праваца (као нпр. таласократија – телурократија) и уводе нову парадигму око које граде матрицу: ционисти против осталих. У ционистички блок би ушли: Израел, САД и Велика Британија са Комонвелтом, а ту су и параструктуре моћи попут: Северноатлантске алијансе (НАТО), чиновништва Европске уније (тзв. *бриселска бирократија*), глобални и глобалистички медији, припадници тајних друштава...⁴²⁾ Са друге стране стоји блок земаља исламског света предвођен Ираном који имају прећутну подршку Русије и Кине.⁴³⁾ Ствари у геополитичком смислу компликује неодређени однос католика према светском ционизму. Ватикан се још није одредио према ционистичком питању: и даље је на снази *Rax*

41) М. Вранић-Митрић: *Хришћански ционизам – политика Апокалипсе*, ФПН, Београд, 2012, стр.8.

42) Z. Bžežinski, *Velika šahovska tabla*, CID, Podgorica, 1999, str.28: “...američki globalni sistem insistirao je na tehnici kooptiranja...”

«Za međunarodni monetarni fond (MMF) i Svetsku banku može se reći da zastupaju globalne interese,... u stvarnosti oni su pod jakom američkom dominacijom...» (Ibidem, str.31)

«Velika Britanija... je glavni pobornik Amerike, vrlo lojalan saveznik, vitalna vojna baza, i bliski partner u kritički važnim obaveštajnim aktivnostima. (Ibidem, str.44-45)

«NATO ne predstavlja samo osnovni mehanizam za sprovođenje američkog interesa u evropskim stvarima, već i osnovu za politički bitno američko vojno prisustvo u Evropi.» (Ibidem, str.50)

43) Ево шта о овоме мисли Збигњев Бжежински: “Potencijalno najopasniji scenario bi bila velika koalicija Kine, Rusije i možda Irana, jedna antihegemonistička koalicija koja ne bi bila napravljena na osnovu ideologije, već zbog zajedničke muke.” (Ibidem, str.55)

Americana из 1982. године између бившег предсеника САД Роналда Регана и папе Кароља Војтиле...⁴⁴⁾ Читав низ земаља Залива предвођених Сауди Арабијом (Катар, Емирати, Кувајт, Оман) али и Египат или нпр. “ослобођена” Либија неконфликтно следе спољну политику САД, мада у неком евентуалном светском верско-геополитичком сукобу, тешко да би активно подржали ционизам. То су земље у којима су на власти марионетски режими западних земаља, а у знатном броју њих нерасположење исламистичких маса је толико да се власти одржавају уз помоћ ауторитарних режима и путем (полу)војних управа. Земље Латинске Америке листом су већ сврстане у савез са Русијом, Кином и исламским светом. Један број земаља исламског света игра на најмање две карте. Тако су у многим од њих прозападни режими али су нпр. и чланице Покрета несврстаних, који се, бар до сада, јасно дистанцирао од светског ционизма, водећи проарапску политику од 1961. године наовамо. Сукоби око светих места у Палестини (нарочито у Светом граду), продор САД у тзв. *Hartland* Евроазије (Ирак, Авганистан, Узбекистан), насилно обарање антиционистичких режима (Либија, Сирија) убрзавају армагедонску причу...

ВЕРСКИ ИДЕНТИТЕТ СРБА У КОНТЕКСТУ САКРАЛНЕ ГЕОПОЛИТИКЕ

На самом крају рада, уместо закључних разматрања ваљало би контекстуализирати геополитичку позицију српског народа из угла једне сакралне, есхатолошке геополитике, како би се верски идентитет српског народа припремио за изазове које му доноси све већи утицај светских сила са непрестаним глобализацијским процесима на његов животни простор.⁴⁵⁾ У том циљу ваљало би дефинисати спољну политику имајући у виду геополитичке структуре дугог трајања како на глобалној, светској сцени, тако и на оној регионалној, а сходно хантингтоновим (гео)политичким поставкама.⁴⁶⁾

44) О (гео)политичким, стратешким нитима Ватикана од Павла VI до Бенедикта XVI са спољном политиком САД понешто налазимо у: S. Magister, “Vaticano contro America, la guerra delle parole”, *Civiltà cattolica*, 3621/2003, Città del Vaticano, Roma, 2003.

45) Глобализацију Александар Дугин дефинише као: “једнодимензионалну, једнопланску, векторску појаву која се састоји у универзализовању специфичног цивилизацијског прелаза.” (А. Дугин: *Геополитика постмодерне*, Никола Пашић, Београд, 2009, стр.121)

46) М. Јевтић: “Мултикултурно друштво и религија”, *Српска политичка мисао*, 3/2011: 245-265, Институт за политичке студије, Београд, 2011, стр.248: «Хантингтон је супротно Фукујами тврдио да је тешко говорити о крају идеологија и тријумфу либерал-

Предвиђања иду за тим да би се српска политика могла у редефинисању својих спољнополитичких циљева, а тиме и делимичне ревизије сопственог верског идентитета (усклађивањем са сопственим спољнополитичким циљевима) у измењеним околностима мултиполарности поставити хантингтовским термином речено – очекивано – према свом цивилизацијском носачу или земљи-светионику православне цивилизацијске матрице.⁴⁷⁾ Утицај других сила она би могла да трпи као задату нужност до тренутка коначне армагедонске борбе светских геополитички супростављених снага.

Са друге стране регионална позиција Србије изискује знатно изнијансиранији приступ. Кохезивна и нагризајућа снага исламског фактора на југу Србије, али и у Црној Гори, и непрестани политички сукоби између српског и бошњачког фактора унутар државне заједнице БиХ, доводе до континуираних турбуленција између православног и исламског чиниоца на просторима Западног Балкана. Претензија на исти животни простор онемогућава озбиљније савезништво, и доводи до ефекта одвраћања. У игри на Западном Балкану појављују се чак три верске геополитике: доминантно преовлађујући турски сунитски суфизам, потенцијално надолазећи саудијаски вахабизам, и изокола вребајући ирански шиизам. Сарадња би била могућа искључиво кроз уходане институционалне канале ширег геополитичког контекста, кроз светске и регионалне организације, какав је нпр. Покрет несврстаних, Светска трговачка организација и сл, и то нарочито са оним земљама које су исказале солидарност по питању територијалне целовитости Србије. Са друге стране територијално разграничење српског и хрватског фактора, омогућава не само примирје са хрватском страном, већ отвара простор ка лобирању српских интереса у католичком свету који је све сем монолитан. Наиме једном и коначно треба раздвојити тзв. хрватско питање од односа према више од милијарде католика у свету. Посебна осетљивост католичког света према хришћанским богомољама на Косову и Метохији могла би да, добро осмишљеном и вођеном кампањом, доведе до очекиваних резултата.⁴⁸⁾ Када је реч о носиоцима јудеопротестантизма (пре свега про-

не идеје, јер се у огромним деловима света народ инспирише цивилизацијским вредностима у чијим је основама религија.»

47) “Država-svetionik je središnja država koja ima... snažan kulturni uticaj na ostatak njene civilizacijske zone.» (V. Avijucki: *Kontinentalne geopolitike*, Clio, Beograd, 2009, str.25)

48) Српска средњовековна држава Немањина водила је осмишљену реалну спољну политику према Католичкој цркви, која је допринела учвршћивању државности, и одбрани

тестантским ционистима) тада би сакрална геополитика могла да искаже извесне облике сарадње у зауздавању исламског фактора, и то знатније у Републици Српској него што би то био случај са Србијом или Црном Гором.⁴⁹⁾

Максима коју је према предању изрекао Растко Немањић (покретач српске савремене писмености – Св. Сава) и данас има свој сакрални и геополитички значај. За очекивати је да у некој будућој армагедонској битци (ма шта она значила) Србија следи свој сакрално-геополитички светионик, али у регионалним размерама, данас, та политика мора бити танана, изнијансирана и спроводљива са доста умешности. На том путу помоћ сакралне и есхатолошке геополитике је немерљив. Геополитичка позиција, као безбедносна за-датост, која се тиче, између осталог, и националног опстанка, указује на *истуреност* српског православног простора дубоко до у Запад, али и на *рањивост* на агресивне утицаје компактног исламског фактора у додиру две цивилизације. Отуда би допринос геополитике на верски идентитет (који је важан интегрални чинилац) могао да се огледа у тражењу заједничких упоришних тачака са суседним верским идентитетима, како би се смањили потенцијални сакрални геополитички сукоби. Бар до доласка Судњег дана (Есхатона)...

У том светлу остају нам речи Просветитеља: Србија и српски народ – (н)и Исток (н)и Запад, као трајно опредељење за простор на расаду цивилизација.

Vladan Stankovic

RELIGIOUS IDENTITY – ANGLE OF GEOPOLITICAL ESCHATOLOGY

Summary

What geopolitical eschatology has with the construction of religious identity, especially if one takes into account a small country like Serbia, and a numerically small peo-

државе од византијских и грчких аспирација. (Видети о томе више у нпр: А. Trud, *Geopolitika Srbije*, Službeni glasnik, Beograd, 2007, str.49-50)

49) Иако држава Израел није признала (очекивати је и да неће признати, прим. В.С) независност Косова и Метохије, и одржава више него добре односе са Републиком Српском, остали елементи јудео-протестантске коалиције су нам веома слабо наклоњени. (О томе више у: D. Petrović, «Srbija i savremeni geopolitički procesi na Balkanu»: 64-78, *Srbija u savremenom geostrateškom okruženju*, Ministarstvo odbrane Republike Srbije – IMPP, Beograd, 2010, str.71: “Dok u slučajevima zajedničke države Srbija i Crna Gora, potom teritorijalnog integriteta Republike Srbije, pa i decentralizacije Makedonije podržavaju separatističke procese, po pitanju pozicije Republike Srpske u okviru BiH podržavaju umanjenje njenih ingerencija i centralizaciju BiH.»)

ple population like Serbian? It's logical, but also a problematic issue of this scientific work that must be answered. From the problematic issues are looming and the case studies in this research paper, and it concerns contextualizing religious identity based on religious knowledge in geopolitics. Thus defined object of research takes into account the religious identity that has ceased to be just a defensive element and penetrating defensive pillar (foreign) identity, it becomes powerful and most offensive element of co-operation and exchange with others – strong enough to sustain and survive. (Only) affect the viability of religious identity must be viewed in the context of foreign policy, and it is impossible without the knowledge of the religious and eschatological geopolitics, which are the most stable parameters of contemporary, international and geopolitical relations. (Euro)integrative processes in Serbia affecting the timeliness issues, and the importance of the work is reflected in contributing to the making of foreign policy priorities of the country. Priorities would have to have a clear foundation in religious identity, and vice versa: the influence of religious identity changes to the entire system was adaptive, and get a (foreign) policy more effective. With plenty of applied sociology, politicological and logical methods (observation, content analysis, concretization, generalization, comparative method, cross-culture, etc), this research paper will attempt to provide an answer to the given question which is: what is the role of contextualizing the construction of the eschatological geopolitics national religious identity?

Keywords: geopolitics, religion, identity, eschatology, Serbia

ЛИТЕРАТУРА

- Avijucki, Vjačeslav: *Kontinentalne geopolitike*, Clio, Beograd, 2009.
- Bžežinski, Zbignjev: *Velika šahovska tabla*, CID, Podgorica, 1999.
- Božović Rade, Simić Vojislav: *Rečnik islama*, Društvo srpsko-iranskog prijateljstva, Beograd, 2010.
- Bonine Michael, Amanat Abbas, Gasper Michael: *Is There a Middle East? – The Evolution of a Geopolitical Concept*, Stanford University Press, 2011.

- Bosanac Milan, Mandić Oleg, Petković Stanko: *Rječnik sociologije i socijalne psihologije*, Informator, Zagreb, 1977.
- Вранић-Митрић Маја: *Хришћански ционизам – политика Апокалипсе*, ФПН, Београд, 2012.
- Група аутора: *Sociološki leksikon*, Savremena administracija, Beograd, 1982.
- Dima, Nicholas: *Culture, Religion, and Geopolitics*, Xlibris Corporation, 2010.
- Димитријевић, Владимир: "Биће скоро пропаст света – Три монотеистичке религије у Армагедону", Недељне новине *Печат*, бр.230, август 2012.
- Димитријевић, Владимир: "Политика и мистика – блискоисточни сукоб и есхатологија монотеистичких религија", <http://borbazaveru.info/content/view/4924/1/>
- Drugi vaticanski sabor, Past. Konst. *Gaudium et spes*, 40:AAS 58(1966)
- Дугин, Александар: *Геополитика постмодерне*, Никола Пашић, Београд, 2009.
- Јанулатос Анастасије: *Ислам*, Хришћански културни центар, Београд, 2005.
- Јевтић, Мирољуб: "Мултикултурно друштво и религија", *Српска политичка мисао*, 3/2011:245-265, Институт за политичке студије, Београд, 2011.
- Калезић Димитрије (ур.): *Енциклопедија православља*, Књига 1: А-З, Савремена администрација, Београд, 2002.
- Кацис, Леонид Фридович: *Русская эсхатология и русская литература*, ОГИ, Москва, 2000.
- Khan, Muqtedar: *Debating moderate Islam – the geopolitics of Islam and the West*, University of Utah Press, 2007.
- Magister, Sandro: "Vaticano contro America, la guerra delle parole", *Civiltà cattolica*, 3621/2003, Città del Vaticano, Roma, 2003.
- *Мала енциклопедија*, Просвета, Београд, 1978.

- Mach, Zdzislaw: "Religija i identitet u Srednjoj i Istočnoj Europi", *Politička misao*, 4/1997, Fakultet političkih znanosti, Zagreb, 1997.
- Montefjore Sajmon Sibag, *Jerusalim*, Evro-Giunti, Beograd, 2012.
- Nowak, Andrzej: *History and Geopolitics – A Contest for Eastern Europe*, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, Warszawa, 2008.
- Parrinder, Geoffrey: *Dictionary of Non-Christian Religions*, Hulton Educational Publications, 1981.
- Papsko veće za pravdu i mir: *Osnove socijalnog učenja Katoličke crkve*, Konrad Adenauer-Beogradska nadbiskupija, Beograd, 2006.
- Petrović, Dragan: "Srbija i savremeni geopolitički procesi na Balkanu": 64-78, *Srbija u savremenom geostrateškom okruženju*, Ministarstvo odbrane Republike Srbije – IMPP, Beograd, 2010.
- Радушки, Нада: "Демографске компоненте националног идентитета", *Српска политичка мисао*, 1/2011: 321-336, Институт за политичке студије, Београд, 2010.
- Rees, John: *Religion in International Politics and Development – The World Bank and Faith Institutions*, Edward Elgar Publishing, 2011.
- Rey, Alain: *Dictionnaire culturel en langue française*, Tome II, Dictionnaires le Robert-Sejer, Paris, 2005.
- Riz, Vilijem: *Filozofija i religija – istočna i zapadna misao*, Dereta, Beograd, 2004.
- Станковић, Владан: *Утицај хришћанских конфесија на политику друштвеног развоја*, ФПН, Београд, 2011.
- Станковић, Владан: "Основи фундаментализма", *Политичка ревија*, 4/2010:109-126, Институт за политичке студије, Београд, 2010.
- Суботић, Момчило: "Српски национални идентитет – историјски и савремени изазови", *Политичка ревија*, 3/2011:1-34, Институт за политичке студије, Београд, 2011.
- Sultana, Aneela: "Digging Islamic Roots of Jihad to Unveil the Truth", *Политикологија религије*, 1/08: 31-41, Центар за проучавање религије и верску толеранцију, Београд, 2008.
- Тихомиров Александрович, Лъв: *Христианство и политика*, ОбИИ-здат, Москва, 1999.

- Томасовић, Марко: *АнтиХрист долази*, АртПринт, Нови Сад, 2007.
- Trud, Aleksis: *Geopolitika Srbije*, Službeni glasnik, Beograd, 2007.
- Fahed, Ziad: "How The Catholic Church views the political community", *Политикологија религије*, 01/09: 99-110, Центар за проучавање религије и верску толеранцију, Београд, 2009.
- Fearon, James: "What is Identity – as We now use the Word?", *Mimeo*, Stanford University, San Francisco, 1999.
- Ferguson, Everett: *Encyclopedia of Early Christianity*, Garland Publishing Inc, 1990.
- Charles, Robert Henry: *Eschatology – The Doctrine of a Future Life in Israel, Judaism and Christianity*, Schocken Books, New York, 1963.

Resume

In this scientific research work the author discusses the possibilities of formation of religious identity on the basis of religious knowledge in geopolitics. Relying on Huntington access to the Clash of civilizations, the author elaborates systems eschatological vision of the world. On the basis of eschatological interpretations opposing are three great monotheistic religions: Judaism, Islam and Christianity, and even six confessions: Judaism, Sunism, Shi'ism, Orthodoxy, Catholicism, and Protestantism. The battle for the Temple Mount in Jerusalem, became the eschatological geopolitics through which religious geopolitics contextualize contemporary international politics and international relations. In light of these findings, the author points out to the need to (re)definition of religious and national identity of the Serbs to the identity absorbed by the challenges brought about by globalization and the rise in influence of foreign factors on the formation of foreign policy. The choice between East and West, now the question is as a choice: for East and West.

Овај рад је примљен 16. септембра 2012. а прихваћен за штампу на састанку Редакције 3. децембра 2012. године.